

ISSN 1226-4490

*International
Journal of
Central
Asian Studies*

Volume 11-1 2007

Editor in Chief
Choi Han-Woo

The International Association of Central Asian Studies
Korea University of International Studies

International Journal of Central Asian Studies

Editorial Board

Prof. Dr. H. B. Paksoy (Texas)

Prof. Dr. Emine Yilmaz (Ankara)

Prof. Dr. Juha Janhunen (Helsinki)

Prof. Dr. Kim Ho-Dong (Seoul)

Prof. Dr. Valeriy S. Khan (Tashkent)

Prof. Dr. Choi Han-Woo (Seoul)

On matters of announcement of books for review etc. please contact the Editor.

Korea University of International Studies
5-357 Hyochang-dong, Yongsan-gu, Seoul 140-897, Korea
Fax: +82-2-707-3116 Email: kuis@kuis.ac.kr
Homepage: <http://www.kuis.ac.kr>

The International Association of Central Asian Studies

Co-Chairman : Prof. Baipakov K.M.

(Director of Institute of Archeology,
Kazakhstan)

Prof. Choi Han-Woo

(Korea University of International Studies,
Korea)

Prof. Dilorom Alimova

(Director of Institute of History, Uzbekistan)

Prof. Jumabaev B.M

(Director of Institute of Oriental Language and
Culture, Kyrgyzstan)

Directors : Prof. Baipakov K. M

(Institute of Archeology, Kazakhstan)

Prof. Choi Han-Woo

(Korea University of International Studies, Korea)

Prof. Khan Valeriy

(Institute of History, Uzbekistan)

Prof. Kim German

(Kazakhstan National University, Kazakhstan)

Prof. Rtveladze E.T.

(Institute of Art, Uzbekistan)

Prof. Tuaikbaeva B.T.

(Academic Accomplishment Center, Kazakhstan)

General Secretary : Dr. Kim Byung-II

(Korea University of International Studies, Korea)

The International Association of Central Asian Studies

Fetisova 3, Mirobod, Tashkent, Uzbekistan

Tel: (99871)-191-9540 E - mail: kuis@kuis.ac.kr

© IACAS & KUIS 2007

This journal and all contributions contained therein are protected
by copyright.

Any use beyond the limits of copyright law without the
permission of the publisher is forbidden and subject to penalty.
This applies particularly to reproductions, translations, microfilms
and storage and processing in electronic systems.

This Journal is sponsored by
Institute of Asian Culture and Development
Printed in Seoul, Tashkent

ISSN 1226-4490

Hakasya’da Ana Dilini Koruma Çalışmaları

Glsm Killi Yılmaz
Ankara Üniversitesi

Abstract

At the beginning of the 1990’s Khakassia has got republic status and Khakas language has been accepted as official language of Khahas Republic with Russian language which is an official language of Russian Federation. The government programs wich aim to develop Khakas Turkish’s natural using areas like education, bureaucratic and official works, commutication, literature and art, have been effective in different areas in different degrees since 1994. Russian Federation’s laws on language are equal for all nationalities in theory, although their practices show that these laws depend on demographic structure, force of the indigenous on the administration of the government. Furthermore the duration and dense of the ethnolinguistic assimilation process also affects on mechanism of these laws in republics. In Khakassia, where indigenous population rate almost 11 % of total population and where Russian language isn’t used only as an international relation language but also spoken language in families in view of the fact that demographic data the vitality of Khakas language depends on taking more serious measures.

Key Words

Khakass Republic, official language, language legislation, language policy, native language, language situation, language vitality

zet

1990’lı yılların başında cumhuriyet statüsü kazanmış olan Hakasya’da Hakas Türkçesi Rusya Federasyonu’nun resmî dili olan Rusça ile birlikte Hakasya Cumhuriyeti’nin resmî dili olarak kabul edilmiştir. Hakasya Cumhuriyeti’nin ikinci devlet dili olan Hakas Türkçesinin bir devlet

dilinin doğal kullanım alanları olan eğitim-öğretim, kitle iletişim, edebiyat ve sanat, resmî işler ve bürokrasi alanlarında gelişimini sağlamayı hedefleyen devlet programları 1994’ten bugüne farklı alanlarda farklı ölçülerde etkili olabilmektedir. Rusya Federasyonu’nun dil ile ilgili yasaları Federasyon içinde yer alan halklara teoride eşit haklar sunmasına rağmen şimdiye kadarki uygulamalar bu yasaların işleyişinin yerli halkların bölgenin nüfus yapısındaki, devletin yönetimindeki ağırlığına bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca etnolinguistik asimilasyon sürecinin uzunluğu ve etkisinin yoğunluğu da bu yasaların cumhuriyetlerdeki işleyişi konusunda farklı şartların oluşmasına sebep olmaktadır. Hakasya gibi yerli nüfusun genel nüfus içindeki oranının yaklaşık %11 olduğu, Rusçanın uluslar arası iletişim dili olmaktan çıkıp aile içi iletişim dili haline geldiği bir cumhuriyette Hakas Türkçesinin varlığını sürdürmesi, Hakas Türkçesinin devlet dili statüsünün sadece kâğıt üzerinde kalmaması daha ciddi tedbirlerin alınmasına bağlıdır.

Anahtar sözcükler

Hakas Cumhuriyeti, devlet dili, dil yasası, dil politikası, ana dil, dil durumu, dil hayatı

0. Giriş

Güney Sibirya Türk Cumhuriyetlerinden biri olan Hakasya’da Hakaslar, devlete adını veren millet olmakla birlikte hem etnik hem de dil bakımından azınlığı teşkil etmektedir. Nüfusun yaklaşık olarak sadece %11’ini Hakasların oluşturduğu Hakasya, 1990’lı yılların başında cumhuriyet statüsü kazanmış ve böylece federal ve cumhuriyet yasaları gereğince Hakas dili, Rusya Federasyonunun devlet dili olan Rusça ile birlikte Hakasya Cumhuriyetinin devlet dili olarak kabul edilmiştir. Ancak, yasalar gereğince geniş denebilecek kullanım alanları sunulan Hakasçanın gerek konuşur sayısının azlığı, gerekse çeşitli alanlarda kullanımına yönelik bugüne kadar yapılmış uygulamaların bulunmayışı devlet dili konumunda olsa bile, pratikte giderek daha az kullanılması sonucunu doğurmaktadır. UNESCO’nun ciddi olarak yok olma tehlikesi

ile karşı karşıya olan diller listesinde¹ yer alan Hakas Türkçesinin daha geniş kullanım alanları olan Rusça karşılarında varlığını sürdürebilmesi için bugün hem devlet eliyle hem de özel girişimlerle çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Hakasya'nın cumhuriyet statüsü kazanmasıyla başlayan bu çalışmalar çeşitli dönemlerde farklı derecelerde başarılı olabilmektişir. Ancak yine de Hakasların bugünkü dil durumunun tamamen olumluya döndüğünü söylemek mümkün değildir.

1. Hakas Türkçesinin konumunun dayandığı hukuk temel

Bugün Rusya Federasyonu'nun bir parçası olan Hakasya'da dil durumunu düzenleyen yasaların başında "Rusya Federasyonundaki Halkların Dilleri Hakkındaki Federal Yasa" (1991-1998) gelmektedir. Federal dil yasası Rusya Federasyonundaki halkların dillerinin devlet tarafından korunması ve desteklenmesi temel prensibini belirlemektedir. 25 Ekim 1991 yılında 1807-1 sayılı "Rusya Federasyonu Halklarının Dilleri Hakkında" başlıklı Federal Yasa'nın "Giriş" kısmında Rusya Federasyonunda yer alan bütün diller "Rusya Devletinin millî serveti" olarak kabul edilmiş, "devletin koruması altında" olduğu belirtilmiş ve bütün Rusya Federasyonu topraklarında "millî dillerin, iki dillilik ve çok dilliliğin gelişmesi"nin sağlanacağı belirtilmiştir. Aynı yasanın "Genel Hükümler" kısmının 2. maddesinde "nüfuslarına bakılmaksızın bütün halkların dillerinin korunması ve her yönden gelişmesi için" ayrıca "iletişim dilinin seçilmesi ve kullanılması" konusunda eşit haklara sahip olmaları da garanti altına alınmıştır. Yine söz konusu yasanın 3. maddesinde dillerin yasal konumları belirlenmiş, Rus dili bütün Rusya Federasyonunun devlet dili olarak kabul edilmiştir. Bu yasanın 7. maddesi uyarınca Rusya Hkmeti "Rusya Federasyonu halklarının dillerinin korunması, öğrenilmesi ve gelişmesine yönelik federal programını hazırlamakta ve bu tür programların gerçekleştirilmesi için olanakları belirlemektedir" (Zakon Rossiyskoy Sovetskoy Federativnoy

¹ Bunun için bkz. *UNESCO Red Book on Endangered Languages: Northeast Asia*
http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html

Sotsialistiçeskoy Respubliki: O yazıkax narodov RSFSR (25 Oktyabr 1991): 205, 206, 207)².

Rusya Federasyonundaki halkların dillerinin kullanımı ve gelişmesi ile ilgili yasa 1993 yılında Rusya Federasyonunun Anayasasında onaylanmıştır. Bu yasanın 19. maddesi “her Rusya Federasyonu vatandaşının cinsiyet, ırk, milliyet, dil, soy ayrımı yapılmaksızın özgür ve eşit haklara sahip olmasını” öngörmektedir. Yine bu yasada “kişinin ait olduğu sosyal grup, ırk, milliyet, dil ve dinî özelliklerine göre haklarının herhangi bir şekilde kısıtlanması” yasaklanmaktadır. Bu yasanın 26. maddesinde “Herkes ana dilini kullanma, iletişim, eğitim, öğretim ve sanat dilini seçme hakkına sahiptir” denilmektedir. Yine bu yasa uyarınca Rusya Federasyonu içinde yer alan halklar kendi devlet dillerini belirleme ve devlet organlarında, yerel yönetim organlarında, cumhuriyetlerin devlet kurumlarında Rusya Federasyonunun devlet diliyle birlikte kullanma hakkına sahiptir ve Rusya Federasyonu “bütün halkların ana dilini koruma ve ana dilinin öğrenilmesi ve geliştirilmesi için şartların oluşturulmasını” garanti etmektedir (*Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii (s izmeneniyami na 25 iyulya 2003 goda)*)³.

Hakasya’nın 1990 yılında Cumhuriyet statüsü kazanmış olması, bu statüsünün bir sonucu olarak kendi anayasasını oluşturabilme ve cumhuriyete adını veren halkın dilini devlet dili olarak kabul etme haklarını elde etmiş olması bakımından önemlidir. Hakasya’da ilk kez “Hakasya Cumhuriyeti’ndeki Halkların Dilleri Hakkında Yasa” 1992 yılında kabul edilmiştir (Hakasya Cumhuriyetinin Halklarının Dilleri Hakkında Yasa, Genel Hükümler, 3. Madde (Zakon respubliki Xakasiya o yazıkax narodov Respubliki Xakasiya, Obşçiye polojeniya, Stat’ya 3, *Natsional’niye kul’turı v Rossiyskoy Federatsii, Informatsionny byulleten*’, Vıpusk 3, Moskva, 1993). Hakasya Cumhuriyeti’nin Anayasası ise üç yıl sonra 1995’te kabul edilmiştir. Her iki belgede de

² Bunun için ayrıca bkz. <http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow DocumID 39766.html>

³ Bunun için bkz. <http://www.gmf.ru/noframe/base?d&nd=9004937&nh=0&ssect=1&spack=010listid%3D010000000100%26listpos%3D0%26lsz%3D2%26nd%3D9000374%26nh%3D0%26prevdoc%3D9004937%26>

Hakas Türkçesine Hakasya Cumhuriyeti'nin ikinci devlet dili statüsü verilmiştir (Hakasya Cumhuriyeti'nin Anayasası, 69. Madde)⁴.

2. Hakasya Cumhuriyetindeki dillerin korunması ve geliştirilmesine yönelik hazırlanan devlet programları

Cumhuriyet Yasasının diller hakkındaki 7. maddesine uygun olarak 1994-2000 yıllarını kapsayan Hakasya Cumhuriyeti'ndeki Halkların Dillerinin Korunması ve Gelişmesine Yönelik Devlet Programı 1994 yılında kabul edilmiştir. Bu program ile eēitim-ēretim, bilim, kitle iletişim, kültür ve bürokrasi alanında Hakas Türkçesinin kullanımı ile ilgili meseleler zlmeye çalışılmıştır. Bu programda öncelikle yerli nüfusun yoēun olarak yaşadığı bölgelerdeki bazı okulların ilk sınıflarında ēretim dilinin Hakasaya evrilmesi, Hakas Türkçesinin, bölge tarihi ve kültürü ile ilgili derslerin ēretimine yönelik program ve metodolojik çalışmaların hazırlanması, Hakas Türkçesinin kitle iletişim araçları ve çeşitli kültür kuruluşlarında kullanımının yaygınlaştırılması gibi hedefler öngörülmüştür (*Gosudarstvennaya programma soxraneniya i razvitiya yazıkov narodov Respubliki Xakasiya na 1994-200 g.*, Verxoviy Sovet Respubliki Xakasiya, 21.10.1994, No: 342-14, Abakan). Bu program belirli bir ölçüde hedeflerine ulaşmıştır. rneēin bu program çerçevesinde Hakasça ērenenlerin sayısı artmıştır. 1997-1998 ēretim yılında Hakasya Cumhuriyeti'nde Hakas ērencilerin %67'si, 1998-1999 ēretim yılında %69'u, 1999-2000 ēretim yılında ise %76'sı okul sıralarında Hakasça ērenmiřtir (Borgoyakova, 2000: 19).

1994-2000 yıllarını kapsayan Hakasya Cumhuriyeti'ndeki Halkların Dillerinin Korunması ve Geliştirilmesi Devlet Programının sonuçlarının alınmasından sonra 2000 yılı Kasım ayında 2001-2005 yıllarını kapsayan Hakasya Cumhuriyeti'ndeki Halkların Dillerinin Korunması ve Geliştirilmesi Programı Hakasya Cumhuriyeti

⁴ Bunun için bkz. *Konstitutsiya Respubliki Xakasi.Zakon. Verxoviy Sovet Respubliki Xakasiya. 25.05.95, Stat'ya 69*
http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID37386.html).

Hükümetince onaylanmıştır. Bu programda Hakas Türkçesinin fonksiyonlarının genişletilmesi, devlet dili olarak Rusçanın ve Hakasya Cumhuriyeti’ndeki halkların dillerinin işlevlerinin korunması; dillerin (ana dil ve uluslar arası iletişim dilinin) bütün alanlarda: konuşma dilinde, devlet yönetim organlarının, toplumsal organizasyonların çalışmalarında, eğitim-öğretim sisteminde, bilim ve kültür alanında, kitle iletişim araçlarında kullanımının hukuksal mekanizmanın mükemmelleştirilmesi; iki dillilik ve çok dillilik gerçeğinde çok milliyetli toplumun taleplerinin karşılanması için şartların oluşturulması; dillerin öğretimi yöntemlerinin ve öğretimin içeriğinin yenilenmesi; Hakasya Cumhuriyeti’nin devlet dillerinin rollerinin güçlenmesine yönelik sosyal faaliyetlerin hazırlanması; dil politikasının mükemmelleştirilmesi, dil pratiğinin geliştirilmesi ve dillerin standartlaşması için çeşitli seviyelerde (cumhuriyet, mahallî vb.) uzun ve kısa süreli çeşitli programların hazırlanması da amaçlanmaktadır. Bu program ilk programın (1994-2000 yılları) mantıksal devamıdır ve amaç ve hedefleri eski programın amaç ve hedeflerinden temel farklılıklar içermemektedir. Bu programa ayrıca dillerin devlet statüsünün pekiştirilmesi amacıyla ek hukuksal mekanizmaların hazırlanması; millî dil bilgisinin yayılmasına ve aktif olarak kullanılmasına yönelik olarak sosyal-kültürel faaliyetlerde işbirliği; bir taraftan dillerin edebî normlarının pekiştirilmesi, diğer taraftan her dilin ifade imkânlarının bütün zenginliğinin kullanım yoluyla bu normların itici rolünün yükseltilmesi; Hakasya Cumhuriyeti Hükümetine bağlı olarak devamlı çalışacak ekspert komisyonunun oluşturulması; ortak dilbilim-iletişim laboratuvarının kurulması (Katanov Adına Hakas Devlet Üniversitesi, Cumhuriyet Nitelik Yükseltme ve Eğitim Öğretim Çalışanlarının Tekrar hazırlanması Enstitüsü) gibi çalışma konuları da dâhil edilmiştir.

Beş yıllık süreçte faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için 2.382.000 Ruble ayrılmıştır. Bütçenin kısıtlı olması, ikinci devlet dili olarak Hakas Türkçesinin öğretimine yönelik ders kitaplarının sağlanması ve Hakas Türkçesinde edebî eserlerin basılması ile ilgili işlerin daha büyük bir bütçe ve tecrübe gerektiriyor olması programın başarısı konusundaki olumsuz tahminleri haklı çıkarmıştır (Borgoyakova, 2003: 41-47).

2001-2005 yıllarını kapsayan programın devamı olarak 28.11.2006'da da Hakasya Cumhuriyeti'ndeki Halkların Dillerinin Gelişmesine Yönelik 2007 Devlet Programı kabul edilmiştir.

Hakas Türkçesinin korunması ve gelişmesi için devlet programları yanında bazı gönüllü grupların da çalışmaları vardır. Hakasya Cumhuriyeti'nde 2004 yılında başlatılan ve dilin kuşaktan kuşağa aktarılabilmesi, Hakas Türkçesinin kullanımının artırılmasını amaçlayan *İne tıl* hareketi, Hakas dil ve kültürünün yaşatılmasına katkıda bulunan *Altınay* kadın derneği gibi gönüllü grupları yaptıkları faaliyetler ile Hakas Türkçesinin korunması ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

3. Eğitim-Öğretim Alanında Hakas Türkçesinin Korunması ve Gelişmesine Yönelik Çalışmalar

Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren Hakasya'da eğitim-öğretimin dili tamamen Rusçaya çevrilmiştir. Bu zamana kadar ilk öğretim ve bir kısım orta öğretim okullarında öğretim Hakasça iken zamanla Hakasça eğitim-öğretim veren okullara ilginin azalması ve Rusçanın her alanda daha etkin hâle gelmesiyle Hakasça öğretim dili olmaktan çıkarılmış, sadece ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Çankov, 1965: 146-153). 90'lı yılların başlarında da Hakas Türkçesi ancak bazı millî okullarda ve fakültelerin ilgili bölümlerinde okutulmuştur. Bugün hâlâ Hakas Türkçesi ile eğitim-öğretim veren ya da Hakas Türkçesinin öğretildiği millî okulların Hakaslar tarafından çok talep görmemesi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin *Hakas çiri* gazetesinin 5 Eylül 2003'te yayımlanan 136. sayısında yayınlanmış olan ve "Başka milletten kötü değiliz" başlığını taşıyan okuyucu mektubunda halk arasındaki Hakas okullarında okuyan çocukların çekingen ve gayretsiz oldukları ve ileriki hayatlarında zorluk çektikleri düşüncesi eleştirilmektedir (Nerbışeva, 2003: 2). Yine aynı gazetede Yelena Mamışeva'nın 19 Aralık 2003 tarihli yazısında Taştıp rayonundaki İndirki Siir köyü öğretmeninin sözlerine dayanılarak köyün yarısının Hakas olmasına ve öğretmenlerin okulda Hakasça sınıfı kurma çabalarına rağmen çocukların Hakasça konuşmaya çekindikleri, ailelerinin de çocukların Hakasça öğrenmesine olumlu bakmadıkları

kaydedilmiştir (Mamişeva, 2003: 7). Yine Hakas Televizyonu muhabiri Albert Kulumayev, 6 Aralık 2003 tarihli yazısında, çalışmaları sırasında karşılaştığı öğrenim görmüş bir Hakasın Hakasçanın zaten 50 yıl içinde yok olacağı dolayısıyla bu dilin öğrenilmesinin de gereksiz olduğu düşüncesine dikkat çekiyor (Kulumayev, 2003: 2). Kendisi de bir öğretmen olan okuyucu Valentina Togoçakova'nın *Xakas çirî*’nde yer alan yazısında velilerin çocuklarının Hakasça öğrenmeseler de olacağı düşüncesinin ana dile okul yıllarında ilginin azalmasının sebeplerinden biri olarak belirtilmiştir (Togoçakova, 2003: 5).

2001-2005 yıllarını kapsayan Hakasya'daki dillerin korunması ve geliştirilmesi programında Hakasya'daki dillerin eğitim ve öğretim alanında en üst düzeyde kullanımı için şartların oluşturulması, eğitim-öğretim programlarının yeniden ele alınması ve yayımlanması, anaokulu, ortaöğretim ve yüksek öğretimi kapsayacak biçimde “konuşma” programlarının hazırlanması ve bunun hayata geçirilebilmesi için ders kitapları ile metodik kitapların hazırlanması, Cumhuriyetin çeşitli bölgelerinde, çeşitli sınıftan insanlara yönelik ana dillerin öğrenilmesine yönelik kurs, kulüp ve okulların açılması öngörülmüştür.

Bugün Hakasya'da ilk öğretim okullarında Hakasça üç şekilde öğretilmektedir. Buna göre ilk öğretimin ilk basamaklarında eğitim-öğretim Hakas Türkçesinde sürdürülmektedir. Bu şekil Hakasya'da 17 millî okulda kabul edilmiştir ve 600 öğrenciyi kapsamaktadır ki, bu Hakas öğrencilerin %7'sini oluşturmaktadır. Bu okullar Hakasların yaşadığı yerleşim birimlerinde bulunmaktadır. Kalan 20 millî okulda ise Hakas Türkçesi ders olarak okutulmaktadır. Hakas Türkçesi bu okullarda 5-7 saat arasında verilmektedir. 82 okulda ise 1. sınıftan 11. sınıfa kadar Hakasça ders olarak çok daha az ders saatlerinde verilmektedir. Bu dersler sadece dil öğretimini değil, bölge tarihi, kültürü gibi konuları da içermektedir. 40 kadar okulda ise Hakas Türkçesi seçmeli ders olarak verilmektedir. Bu dersler sadece Hakaslara değil, diğer milletlerden çocuklara da açıktır (Borgoyakova, 2003: 33-34).

Hakasya'da ilk ve orta öğretim, yani temel eğitim süreci içinde 9. sınıfa kadar Hakasça dersleri verilmektedir. 1-4. sınıflarda Hakas grameri ile ilgili temel bilgiler, alfabe vb. konular, 5-9. sınıflarda ise daha ileri bilgiler verilmektedir. Ancak daha ileriki sınıflarda Hakasça dersleri bulunmamaktadır. Daha ileri sınıflarda Hakasça bilgisini

ilerletmek isteyen ğrenci ve velilerin okul yönetiminden bunu talep etmeleri durumunda ğrenci ve velilerin bu talepleri eēitim-ğretim programında yer alabilmektedir (Domojakova, 2003: 2; Tolmaşova, 2004: 3). Bazı orta ğretim okullarında Hakas kültür merkezlerinin oluřturulduēu da dikkat çekmektedir. rneēin Abakan’da 14 Numaralı okulda “Artım (şelâle)” Hakas Kültür Merkezi kurulmuştur. Öğrencilere millî bilinç kazandırmak, genç kuřaēı kendi kültürüyle tanıştırmak gibi amaçlarla kurulan bu merkezde Hakas Türkçesinin ğretimi yanında bölge tarihi, kültürü, geleneksel sanatlar gibi konular da öğretilmektedir.⁵ 2004 yılında Hakasya Cumhuriyetinde 24 orta okul, 20 tam olmayan orta okul ve 41 ilk okul millî okulda Hakas Türkçesi ders olarak öğretilmiştir. 2004 yılında Hakasça ğrenen Hakas ocukların şehir ve rayonlara göre yayılımı şöyle olmuştur:

Tablo 1: 2004 yılında Hakasça ğrenen Hakas ocukların şehir ve rayonlara göre yayılımı

	Bütün Hakas ocukların sayısı	Hakasça ğrenenler	Yüzde
Abakan	2429	837	%34
ernogorsk (Xaratas)	141	0	0
Sayanogorsk	48	14	%29
Sorsk	71	0	0
Abaza	87	0	0
Altay	430	225	%52
Asxıs	4422	3955	%89
Beya (Pii)	877	774	%88
Bograd	68	0	0
Ordjonikidze	304	87	%28
Taştıp	1348	1139	%84
Ust’-Abakan (Aēban Piltiri)	411	195	%47

⁵ Bunun için bkz. MOU “litsey” goroda Abakana. <http://licey.abakannet.ru/files/artym.html> (18.01.2007).

Şıra	654	398	%60
Cumhuriyet	806	875 (75'i Rus)	%100
Milli			
Gimnazyum			
Toplam	120096	8494	%70

Kaynak: Tolmaşova (2004: 3)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Hakas nüfusun yoğun olarak yaşadığı Askiz, Taştıp gibi rayonlarda Hakas çocuklar arasında okul sıralarında Hakasça öğrenenlerin oranı fazladır. Genellikle Rus nüfusun yaşadığı Çernogorsk, Sorsk, Abaza gibi şehirlerde Hakasça öğretimi yapılmamaktadır.

Aslında 2001 yılı verileri ile karşılaştırıldığında 2004 yılına gelinceye kadar Hakasça öğrenenlerin oranında bir azalma da söz konusudur: 2001 yılında okulda Hakasça öğrenenlerin oranı %76 iken (Axpışev, 2004: 3) 2004 yılında %70 olmuştur. Diğer taraftan istatistiklere bakılarak Hakasça öğrenen bütün çocukların Hakasça konuşuruna dönüştüğü sonucu çıkarılmamalıdır. Okul sıralarında Hakasça öğrenen çocukların dili aktif olarak kullanma becerilerinin bulunmayışı bir problem olarak eğitimcilerin karşısında durmaktadır (Tabakova, 2004b: 7). Bunun başlıca sebebi de çocukların ailede iletişim dili olarak Hakasçayı kullanmamalarıdır. Örneğin Hakas-Rus nüfusun karışık olarak yaşadığı Novostroyka köyünde 20 Hakas öğrenciden ancak ikisinin ev içinde Hakasça konuştuğunu kaydedilmiştir (Tabakova, 2004a: 7).

Öğrencilerin seviyesine uygun yeni Hakasça ders kitaplarının basılmamış olması da meselenin başka bir yönünü oluşturmaktadır. Bugün Hakasça öğrenen öğrenci grubunun dil seviyesi bundan 10-15 yıl önce Hakasça öğrenen öğrencilerin seviyesinden farklıdır. Bu yüzden yeni bir yöntemle hazırlanmış ders kitaplarının yazımına ve yayınlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.⁶ 2006 Kasım'ında kabul edilen

⁶Bunun için bkz. "Xakasskomu yazıku trebuyetsya gosudarstvennaya podderjka".

Nezavisimoye informatsionnoye agentstvo Xakasiya.16.1.2007.

<http://www.19rus.ru/newsinfo.asp?ID=561> (18.01.2007); Regnum. V Abakane obsudili problemu soxraneniya xakasskogo yazıka. <http://pda.regnum.ru/news/hakasia/428013>.

“Hakasya Cumhuriyeti’ndeki Halkların Dillerinin Geliştirilmesi 2007 Programı”nda yeni eğitim-öğretim planı doğrultusunda hazırlanması gereken onlarca yeni ders kitabının basımı öngörülmüştür.

2001-2005 yıllarını kapsayan Hakasya’daki dillerin korunması ve geliştirilmesi programında çeşitli düzeylerde (mahallî, rayonlarda, cumhuriyet, bölgesel, bütün Rusya’da ve uluslar arası düzeylerde) düzenli seminer ve konferansların düzenlenmesi, dil öğrenimine yönelik yeni teknolojinin öğretim sürecine aktif olarak katılımı, okul öğrencileri için Hakasya Cumhuriyeti halklarının dilleri alanında çeşitli yarışma, olimpiyat ve konferansların düzenlenmesi gibi faaliyetler de öngörülmüştür.

Hakasçanın öğretiminin iyileştirilmesi için gerek cumhuriyet gerekse rayonlar ölçeğinde Hakas Türkçesi ile ilgili konferans ve Hakasça dersi festivalleri düzenlenmektedir.

Bu çerçevede Hakasya’da örneğin 5-6 Mart 2003 yılında Öğretmenlere Hizmet İçi Eğitim Enstitüsü bünyesinde cumhuriyet ölçeğinde Hakas Dili ve Edebiyatı Dersleri Festivali düzenlenmiştir (Mamışeva-Çankova, 2003: 2). Bu tür festivaller rayonlar ölçeğinde de gerçekleştirilmektedir. Örneğin 2004 yılı Şubat’ında Askiz rayonunda Hakasça dersi festivali gerçekleştirilmiştir. Hakasça öğretmenlerinin bilgi ve tecrübelerini artırma, yeni öğretim metodlarından faydalanmaları ve bu metodları başkalarıyla paylaşmaları amaçlanan bu festivaller öğretmenlere Hakasça öğretimi konusundaki düşünce ve görüşlerini paylaşma ve yeni öğretim yöntemleriyle tanışma imkânı vermektedir (Sagalakova, 2004: 1).

Hakas Türkçesinin okullarda öğretimi konusunda alınan bunca tedbire ve son yıllarda Hakasçanın öğrenilmesi ile ilgili olumlu istatistik sonuçlarına rağmen demografik gerçekler korku vericidir. Örneğin 2004 yılında bütün Cumhuriyette doğan 90 çocuk Hakas olarak kaydedilmiştir. Millî Eğitim Bakan Yardımcısı Nadejda Balaxçına, bir konuşmasında bu durumla ilgili olarak 6-7 yıl sonra muhtemelen Hakasça sınıflarının oluşturulmasının mümkün olamayacağı, bu

28.03.2005: “Kak spasti xakasskiy yazık?”, “Şans” Yejenedel’naya gazeta dlya rabotı ı otdıxa, N3 (816), 18.01.2007. [http:// www.gazeta-shans.khakassia.ru/articles.php?article_id=3990](http://www.gazeta-shans.khakassia.ru/articles.php?article_id=3990) (18.01.2007))

durumda Hakasça dersi için öğretim kadrosu oluşturulmasının, ders kitapları yayınlamanın da mantığı kalmayacağını belirtmiştir.⁷

4. Kitle İletişim Alanında Hakas Türkçesinin Korunması ve Gelişmesine Yönelik Çalışmalar

Hakas Türkçesi bölgesel ve yerel kitle iletişim alanında oldukça sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır. Hakas Cumhuriyeti’nde Hakas Türkçesinde çıkan tek cumhuriyet gazetesi “Xakas çiri (Hakas Yeri/Hakasya)”dır. Haftada dört kez yaklaşık 3000 tirajla çıkmaktadır. Bu gazetenin ekleri olan aylık “Çiit tus/ Gençlik” ve “Xola pırğıcax/ Bakır düdük” gazeteleri de Hakas Türkçesindedir. 1994-1995 yıllarında ve 1997’de finansal sebeplerden ötürü bu gazetenin tirajı büyük ölçüde düşmüştür (Borgoyakova 2003: 35). Ancak Hakas gazetesinin tirajını artırmak için gerek gazetede yayınlanan, halkı abone olmaya çağıran yazılarla, gerekse Hakas köylerine muhabirlerin düzenledikleri gezilerle abone sayısı artırılmaya çalışılmaktadır. Gazetenin yöneticisi ve baş editörü olan Anatoliy Ugdiyekov’un 2 Eylül 2003 tarihinde yayınlanan “2004 yılında 4000 tiraj!” başlıklı yazısında bu tarihte 3230 tirajla çıkan Xakas çiri gazetesinin tirajının 4000’e ulaştırılması hedefi duyurulmaktadır. Yine gazeteye en çok abone kazandıran ve gazetelerin dağıtım işleriyle de uğraşan postacılara ve diğer kişi ve organizasyonlara da para ödülü verilerek gazetenin tirajı yükseltilmeye çalışılmaktadır. (Ugdiyekov, 2003: 1; 5 2004: 1)

1961 yılında kurulan Abakan Televizyon Stüdyosu daha çok haber yayınları ile dikkati çekmektedir. Spor, kriminal olaylar, iktidarı eleştirmemek kaydıyla politika ve Hakasların yaşamlarını konu alan haberlerin yer aldığı haber kuşağı önceleri 9 dakika ile sınırlandırılırken, bugün yayın süresi sabah ve akşam olmak üzere toplam 25 dakikayı

⁷ Bunun için bkz. “Xakasskomu yazıku trebuyetsya gosudarstvennaya podderjka”.

Nezavisimoye informatsionnoye agenstvo Xakasiya.16.1.2007.

<http://www.19rus.ru/newsinfo.asp?ID=561> (18.01.2007); Regnum. V Abakane obsudili problemı soxraneniya xakasskogo yazıka. http://pda.regnum.ru/news/hakasia/428013_28.03.2005; “Kak spasti xakasskiy yazık?”, “Şans” Yejenedel’naya gazeta dlya raboti i otdıxa, N3 (816), 18.01.2007. http://www.gazeta-shans.khakassia.ru/articles.php?article_id=3990 (18.01.2007))

bulmaktadır (Litvinenko Burnakova, 2004 : 7). Hakas Türkçesinde televizyon ve radyo yayınları Pazar dışındaki günlerde gerçekleşmektedir. Yapılan bir araştırmada ankete katılanların %72'sinin Hakas Türkçesindeki yayınları dinlediklerini ortaya koymuştur.

Hakasya'da ilk kez 1935'te Radyo Komitesi kurulmuştur. Düzenli radyo yayını ise ancak 1939 yılında balamıtır. Hakas Türkçesinde edebiyat ve müzik programları da yayın akışı içinde yer almıştır. Bugün yaklaşık 20 dakika süren Hakasça yayınları dinleyenlerin oranı ise %51'dir. "Miras", "Ayra", "Dünyanın Yaratlıı", "Abakan Dalgası" gibi Hakasça programlar Hakas Türklerinin kültür ve sanatına yönelik olarak hazırlanmaktadır.⁸

Tüm bu Hakas Türkçesi ile yayın yapan kitle iletişim araçları 1994-2000 yılları arasında Hakas Türkçesinin korunması ve gelişmesi için çalışmalara aktif olarak katlmılardır. Ancak hem Hakas edebî dilini iyi bir şekilde kullanabilen gazetecilerin yokluğu hem de bu yayınlarda kullanılacak dile hkim kişilerin çok az sayıda olması bu tür yayın organlarının faaliyetlerinde başlıca zorluğu oluşturmaktadır (Borgoyakova, 2003: 36).

2001-2005 yıllarını kapsayan devlet programında kitle iletişim araçları ile ilgili olarak Hakas Cumhuriyeti devlet televizyon ve radyolarında Hakasça yapılan yayınların niteliğinin iyileştirilmesi; çeşitli yöntemleri kullanarak dillerin propagandasına yönelik çalışmaların devam ettirilmesi; kitle iletişim araçlarında dilin edebî normlarına uyulması, Hakas Cumhuriyeti'ndeki halkların dilleri, gelenekleri, kültürleri hakkında çocuklar ve yetişkinler için yayınlara devam edilmesi gibi konular ngrlmtur (Borgoyakova 2003: 44).

2001-2005 yıllarını kapsayan 2. devlet programına rağmen kitle iletişim araçlarında bu konuda şikayetler kesilmemektedir.

⁸ Bunun için bkz. VGTRK.Dom radio. <http://www.vgtrk.com/vnews.html?sid=90&id=101> (19.01.2007); Kostyakova Yu.B "Rol' sredstv massovoy informatsii v razvitii mejkul'turnix svyazey korennix narodov Gornogo Altaya i Xakasii." 250-letie dobrovol'nogo vxojdeniya altayskogo naroda v sostav Rosii. <http://www.altay-250-letie.ru/konfer/kostyakova.html> (19.01.2007)

Son yıllardaki gelişmelere rağmen Hakas Türkçesindeki radyo ve TV programları hem süre, hem yayın saati hem de içerik açısından sıkça eleştirilmektedir.

Özellikle Hakas Televizyonundaki yayın süresinin kısalığı yanında yayın saatinin uygun olmayışı yayınları izlemek isteyen izleyici kitlesini daraltmaktadır. Örneğin, Mixail Kokov, 14 Kasım 2003'te *Xakas çiri*nde yayımlanan yazısında Hakasça haberlerin sabah yayın saati olan 6.40'ta insanların çoğunun henüz uykuda ya da işlerine koşuşturmakta olduklarından haberlerini izleyemediklerini belirtiyor (Kokov, 2003: 1). Yine *Xakas çiri*nde 2 Ekim 2003 yılında yer alan bir okuyucu mektubunda Hakas Televizyonunda Hakasların günlük ve geleneksel yaşantısına dair eskiden düzenli olarak gösterilen bazı programların ya yayından kaldırıldığı ya da seyrek olarak ekranda yer aldığı yönünde şikâyetler yer almıştır (Kanzıçakova, 2003: 5).

5. Edebiyat ve Sanat Alanında Hakas Türkçesinin Korunması ve Gelişmesine Yönelik Çalışmalar

Hakas Türkçesinde edebî yayınların sayısı en çok 1994 yılında artmıştır. Buna karşılık 1998-1999'da Hakas Türkçesinde hiç edebî yayın yapılmamıştır. Buna, Hakas Türkçesi ile yapılan yayınların gelir getirmediği yanında, devletin ya da özel girişimcilerin maddî desteğinin olmayışı da gerekçe olarak gösterilmektedir. Bu yüzden Hakas Türkçesinde yazılmış edebî eserlerin el yazmaları yıllarca basılmayı beklemektedir (Borgoyakova, 2003: 36). 2001-2005 yıllarını kapsayan Devlet Programında çağdaş müzik ve folklor yarışmalarının düzenlenmesi de dâhil olmak üzere kültürel faaliyetlerin her türü ve müzik yoluyla dillerin propagandası; millî drama yazarı, ressam ve müzisyenlerin çalışmaları için bir laboratuvarın organize edilmesi; beste faaliyetlerinin desteklenmesi; yerli halkın kültürel ve tarihî mirasının yeniden hayata geçirilmesine yönelik proje ve programların hazırlanması ve gerçekleştirilmesi; folklor gruplarının desteklenmesi, bu grupların cumhuriyette ve cumhuriyet sınırları dışında gösterilerinin organizasyonu, çeşitli festival ve yarışmalara katılma yoluyla yaratıcılıklarının geliştirilmesi; geleneksel el sanatlarının geliştirilmesi gibi konular hedeflenmiştir (Borgoyakova, 2003: 44).

2005 yılına kadar olan programa rağmen edebiyat alanında pek fazla gelişmenin kaydedilmediği söylenebilir. *Xakas çiri* gazetesinde 30 Mart 2004'te Hakasya Yazarlar Birliği'nin kuruluşunun 55. yıldönümü münasebetiyle Yazarlar Birliği Başkanı Galina Kazaçinova ile yapılan röportajda Kazaçinova 1960'larda 100'e yakın farklı yayın yapıldığı ve bu yıllarda çıkmaya başlayan *Ax Tasxıl* edebiyat dergisinin 50 yıl boyunca Hakas yazar ve şairlerin eserlerinin yayılmasına hizmet ettiği hâlde, bugün Cumhuriyet statüsü kazanmış olan Hakasya'da artık bu derginin çıkarılamadığı belirterek 70 yıldır işlevini sürdüren Hakas Yayın Evinin artık çalışmadığına da işaret etmiş, bu yüzden Hakas yazar ve şairlerin eserlerini okuyuculara ulaştırmak için internet ortamından başka şanslarının kalmadığını ve bu teknolojik donanım yetersizliği sebebiyle bunun da mümkün olamadığını dile getirmiştir (Sultrekov, 2004: 3).

Hakas Türkçesi millî kültür kurumlarında da işleyişini sürdürmektedir. Hakas millî drama tiyatrosunda, "Çitigen" tiyatrosunda, Cumhuriyet Filarmonisinde, "Kün çaxayağı", "lger", "Çon Kgleri" müzik ve dans topluluklarının gösterilerinde Hakas Türkçesi kullanılmaktadır.

Son yıllarda Hakas gülmece türü, çeşitli çocuk dans ve müzik grupları gelişme göstermektedir. Yine Hakas halk müzik aletlerini kullanarak Hakas halk şarkılarını söyleyen "Aylanıs", "Çiti Xıs" gibi gruplar ortaya çıkmıştır. German Tanbayev, Nikolay Kanzıçakov gibi müzisyenler yanında Paxpır, s-Sm-Er, Yat-Kha, Sabcılar, Xaycı gibi müzik grupları geleneksel melodiler ile modern ezgileri birleştirdikleri Hakasça şarkılarını gerek konserlerde icra etmekte, gerekse kasetlerle halka sunmaya çalışmaktadırlar. Ancak özellikle kaset ve CD'ler belirli şahısların ya da sanatçının kendisinin hazırladığı kopyaların direkt satışı ile elde edilebildiğinden bu kaset ya da CD'lere ulaşmak da zordur. Bu gruplar Hakasya'da oldukça popüler oldukları gibi sık sık uluslar arası festival ve yarışmalara da katılmaktadırlar. Şehir çocuk müzik ve dans stüdyosu "Ças Xanat"ın da konserlerine büyük bir genç dinleyici kitlesi katılmaktadır ((VGTRK.Dom radio.

[http:// www.vgtrk.com/vnews.html?sid=90&id=101](http://www.vgtrk.com/vnews.html?sid=90&id=101) (19.01.2007)).

Sibirya'daki yerli halkların geleneksel müziklerini icra eden grupların katıldığı "Inarxas" müzik festivali, komşu cumhuriyetlerden

müziyenlerin ana dillerinde popüler müzik, rock, caz türlerinde katıldıkları Xısxılıx müzik festivali Hakasya'dan da çok sayıda müziyenin katılımıyla gerçekleşmektedir.

Son yıllarda “Tun payram”, “Çıl pazı” gibi Hakas millî bayramları canlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu bayramlardaki konuşmalar genellikle Rus dilinde ve sunucuların küçük Hakasça açıklamalarıyla yapılmaktadır.

6. Resmî İşler ve Bürokrasi Alanında Hakas Türkçesinin Korunması ve Gelişmesine Yönelik Çalışmalar

“Hakasya Cumhuriyeti’ndeki Halkların Dilleri Hakkındaki Yasa”nın 13 ve 19. maddelerini içeren 4. başlığı devlet organlarının, organizasyonlarının, kurum ve kuruluşlarının çalışmalarında dillerin kullanımını düzenlemektedir. Bu yasaya göre devlet organlarının, organizasyonlarının, kurum ve kuruluşlarının tüm çalışmalarında Hakasya Cumhuriyeti’nin devlet dillerinin kullanılabileceği kaydedilmiştir (Zakon respubliki Xakasiya o yazıkax narodov Respubliki Xakasiya, Obşçiye polojeniya, Glava IV, *Natsional’nyye kul’turi v Rossiyskoy Federatsii, İnformatsionnyy byulleten*, Vıpusk 3, Moskva, 1993). Ancak, Hakasya Cumhuriyeti Hükümetinde ve Yüksek Şûrasında Hakas Türkçesi kullanılmamaktadır. Ancak Hakasların yoğun yaşadığı bölgelerdeki yerel idarî kurumlarda Hakas Türkçesi oldukça sınırlı bir ölçüde kullanılmaktadır. Yasaların bir kısmı ve Hakasya Cumhuriyeti en yüksek devlet idare organlarınca yapılmış olan hukuksal anlaşmaların metninin Hakasça tercümeleri “Xakas çirı” gazetesinde yayımlanmaktadır. Hakasya Cumhuriyeti Yüksek Şûrası tarafından 2006 Aralık’ında tamamlanmak üzere “Hakasya Cumhuriyeti Anayasasının Hakas Türkçesine Tercümesi Projesi” verilmiş olmakla birlikte, henüz bu proje tamamlanmış değildir.⁹

Hakasya Cumhuriyeti’nin Anayasasının 118. maddesinde uyarınca yargı sürecinde Hakasya Cumhuriyeti’nin devlet dillerinden

⁹ Bunun için ayrıca bkz. *Portal gosudarstvennıx zakupok Respubliki Xakasiya. İzveşçeniye No:13. <http://pgz.rhlider.ru/trade/view/purchase/general.html?id=100163054> (15.01.2007)*

Rusça ya da Hakasça kullanılacağı belirtilmiştir.¹⁰ Ancak daha sonra bu madde yüksek mahkeme, hakem mahkemesi ve askerî mahkemede sadece Rusçanın kullanılacağı şeklinde düzeltilmiştir.¹¹

Cumhuriyet yasalarına uygun olarak referandum ve seçimlerde kullanılan seçmen pusulaları Hakasya Cumhuriyeti'nin iki devlet dilinde hazırlanmaktadır. Devlet organlarının, organizasyonlarının, işletmelerinin ve kurumlarının faaliyetlerinde Hakas Türkçesi hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. Devlet organlarında, organizasyonlarında, kurumlarında yazı işlerinde Rusça kullanılmaktadır.

Ayrıca Hakas Türkçesini konuşan nüfus da devlet organlarına nadiren kendi dillerinde başvurmaktadırlar. Yapılan araştırmalara göre, 2001 yılında soru sorulanların ancak %21'i devlet organlarına başvururken Hakas Türkçesini kullanmaktadır. Bunların %9'u şehirli, %12'si köylüdür.

Hakas Türkçesi kısmen Abakan'daki devlet kurumlarının faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Bunların arasında Hakas Dil, Edebiyat ve Tarih Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü, Hakas Televizyonu, "Xakas iri" gazetesi, Hakas Devlet niversitesindeki Hakas Filolojisi Bölümü sayılabilir. Hakasların yoğun olarak yaşadığı belirli bölgelerde Hakas Türkçesinin kullanımı artmaktadır. Örneğin VIII. Hakas Halk Kongresi delegeleri arasında yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, delegelerin çalışmalarında, çalışma bölgelerinde Hakas Türkçesinin devamlı kullanım oranı Beysk rayonunda %57, Askiz rayonunda %48, Taştıp'ta %35'tir. Örneğin, ernogorsk, Sayanogorsk şehirlerinde, Bograd, Ordjonikidze ve şira rayonlarında hiç kullanılmamaktadır (Anjiganova, 1994: 115; Borgoyakova, 2003: 38-39).

7. Sonuç

¹⁰ Bunun için bkz. (*Konstitutsiya Respubliki Xakasiya. Zakon. Verxovnyy sovet Respubliki Xakasiya. 25.05.95. <http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShowDocumID37386.html> (15.01. 2007)*)

¹¹ Bunun için bkz. *Konstitutsiya respubliki Xakasiya jdut izmeneniya. Nezavisimoye informatsionnoye agenstvo Xakasiya. <http://www.19rus.ru/newinfo.asp?ID=6312> (01.02.2007)*

Rusya Federasyonu'nun dil ile ilgili yasaları, Federasyon içinde yer alan cumhuriyetlerdeki yerli halkların dillerinin gelişmesi için teoride eşit haklar sunsa da bütün bu yasaların uygulama süreci, dil ile ilgili hakların kullanımında her cumhuriyetin gerçekte farklı şartlara sahip olduğunu ve bu yasaların işleyişinin yerli halkların bölgenin nüfus yapısında, devletin yönetimindeki ağırlığına bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Genel nüfusun ancak %11'ini oluşturan Hakasların oluşturduğu Hakas Cumhuriyeti'nde de, dil yasaları ve 1994'ten bu yana ortaya konulmuş olan devlet programları farklı ölçülerde etkili olabilmektedir.

Alınan tüm tedbirlere rağmen mevcut dil durumu Hakas halkını memnun etmemekte, bu tedbirler halkın taleplerine yeterli derecede cevap verememektedir. Son yıllardaki durumun gözler önüne serilmesi bakımından özellikle 17 Mart 2006 yılında yapılan, Hakas soy temsilcilerinden oluşan Hakas Halk Meclisinin (Çon çöbi) toplantısında meclis başkanı Vladislav Torosov'un konuşması ilgi çekicidir. Torosov bu konuşmasında özellikle kitle iletişim araçlarında Hakas Türkçesine yapılan baskının daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığını belirterek kitle iletişim araçlarının Rusya Federasyonu'nda en kısa yayın süresine sahip olduklarını, bunun yanında Hakas Türkçesinde basılan yayınların yılda ortalama 3 kitapla sınırlı kaldığını, öğrencilerin okullarda 80-90'lı yılların başında basılmış, kullanılması sağlık açısından bile sakıncalı durumdaki ders kitaplarını kullandıklarını, kütüphanelerdeki Hakasça yayınlar bölümünün ancak köylerdeki halkın elinden alınan kitaplardan oluşturulabildiğini, Hakas Millî Tiyatrosunun turneler için para bulamadıklarını belirtmiştir. Torosov, Hakas hükümetinden Rusya Federasyonu ve Hakasya Anayasasında da belirtilen Hakasya'daki dillerin korunması ve gelişmesinin devlet tarafından garanti altına alınması hükmüne dayanarak devamlı taleplerde bulunduklarını, ancak 2005 yılında hükümet tarafından Hakasçanın korunması ve gelişmesi için ayrılan paranın sadece 60.000 Ruble ile sınırlı kaldığını bildirmektedir.¹²

¹² Bunun için bkz. *Portal gosudarstvennix zakupok Respubliki Xakasiya. İzveşçeniye No:13.* <http://pgz.rhlider.ru/trade/view/purchase/general.html?id=100163054> (15.01.2007)

Hakasya gibi Rusçanın uluslar arası iletişim dili olmaktan çıkıp aile içi iletişim dili haline geldiği bir cumhuriyette demografik veriler de göz önünde tutulduğunda, Hakas Türkçesinin varlığını sürdürmesi, Hakas Türkçesinin devlet dili statüsünün sadece kâğıt üzerinde kalmaması için daha ciddi tedbirlere ihtiyaç olduğu açıktır.

Kaynaklar

- ANJİGANOVA O.P. (1994) “O problemax fuktsionirovaniya xakasskogo yazıka”, *Problemy soxraneniya prirodi i kul'turno-istoričeskogo naslediya Xakasii*, Vıpusk 1, Abakan: AGPİ. 114-118.
- AXPAŞEV Nikolay (2004) “Pos tılınıñ çilegezi – İce-pabada”, *Xakas çiri*, 10 Ocak 2004, No:6, 3
- BORGOYAKOVA T. G. (2000) “Sotsial'nıy status i funktsionirovaniye xakasskogo yazıka”, *Respublika Xakasiya kak Sub'yekt Possiyskoy Federatsii: opıt, problemı, perspektivı*, Abakan. 16-24
- BORGOYAKOVA T. G. (2002) *Sotsiolingvističeskie protsessı v respublikax Yujnoy Sibiri*, Abakan: İzdatel'stvo Xakasskogo gosudarstvennogo universiteta im. N.F.Katanova.
- BORGOYAKOVA T. G. (2003) *Sotsiolingvističeskaya situatsiya i yazıkovoye zakonodatel'stvo v Respulike Xakasiya*, Moskva: İzdatel'stvo Rossiyskogo universiteta drujbi narodov.
- ÇANKOV D.İ. (1965). “O rasprostraneniı dvuyazıçıya sredi xakasov”, *Uçeniye zapiski*, Vıp.XI, Abakan, 146-153.
- DOMOJAKOVA Olga (2004) “Xıngan kızı ügrener”, *Xakas çiri*, 22 Ekim 2003 N0:180, 2.
- Gosudarstvennaya programma soxraneniya i razvitiya yazıkov narodov Respubliki Xakasiya na 1994-200 g.*, Verxoviy Sovet Respubliki Xakasiya, 21.10.1994, No: 342-14, Abakan.
- “Kak spasti xakasskiy yazık?”, “Şans”*Yejenedel'naya gazeta dlya raboti i otdıxa*, N3 (816), 18.01.2007. http://www.gazeta-shans.khakassia.ru/articles.php?article_id=3990 (18.01.2007).

- KANZIÇAKOVA K. (2003) "Xakas TV közidiglerineñer- Suxsaan çili polarbis... / Hakas TV Programları Üzerine -Susuz kalmış gibi olacağız", *Xakas Çiri*, 2 Ekim 2003 No: 151, 5.
- KARPOV V. G. (1997) "Sostoyanie sovremennogo hakasskogo literaturnogo yazıka", *Yejegodnik instituta sayano-altayskoy tyurkologii*, I, Abakan, 10-14.
- KARPOV V. G. (2001) "Vozmojnie putisovershenstvovaniya alfavita i orfografii xakasskogo yazıka", *Aktual'nie problemi soxraneniya i razvitiya yazıkov, kul'tur i istorii narodov Sayano-Altay*, Abakan: İzdatel'stvo Xakasskogo gosudarstvennogo universiteta im. N.F. Katanova.
- KİLLİ G. (1999) "Güneydoğu Sibirya Türklerinin Dil Durumu", *KÖK Araştırmalar*, Cilt 1, Sayı 2, Güz 1999, Ankara: KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, 161-174.
- KİLLİ G. (2003) "Hakasya'da Dil Durumu ve Hakas Türkçesinin Statüsü", *Türkoloji Dergisi*, XVI. Cilt, 1. sayı, Ankara: Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Yayınları.
- KOKOV Mixail (2003) "Tilibisti çidırbezebis, pozıbıstı daa çidırbespıs", *Xakas çiri*, 14 Kasım 2003, No: 175, 1.
- Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii (s izmeneniyami na 25 iyulya 2003 goda)*,
<http://www.gmf.ru/noframe/base?d&nd=9004937&nh=0&ssect=1&spack=010listid%3D010000000100%26listpos%3D0%26lsz%3D2%26nd%3D9000374%26nh%3D0%26prevdoc%3D9004937%26> (15.01.2007).,
- Konstitutsiya Respubliki Xakasii. Zakon. Verxoviy Sovet Respubliki Xakasiya.* 25.05.95,
http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_37386.html) (15.01.2007).
- Konstitutsiya respubliki Xakasiya jdut izmeneniya. Nezavisimoye informatsionnoye agenstvo Xakasiya.*
<http://www.19rus.ru/newinfo.asp?ID=6312> (01.02.2007).
- KOSTYAKOVA Yu.B "Rol' sredstv massovoy informatsii v razvitii mejkul'turnix svyazey korennix narodov Gornogo Altaya i Xakasii." *250-letiyе dobrovol'nogo vxojdeniya altayskogo*

- naroda v sostav Rosii.* <http://www.altay-250-letie.ru/konfer/kostyakova.html> (19.01.2007))
- KRIVONOGOV V. P. (1997), Hakası- Etničeskie protsessı vo vtoroy polovine XX. veka, Abakan: "Tsentravr".
- KULUMAYEV Albert (2003) "Xakas tili püüngi çurtasxa kilispinçe, annañar xakastarğa ol kirek çoğıl", *Xakas çiri*, 6 Aralık 2003, No: 188, 2
- LİTVİNENKO BURNAKOVA Galina (2004) "Pistiñ toğızıbıs sırerger körigciler", *Hakas çiri*, 23 Ocak 2004, No:13 (19039), 7
- MAMIŞEVA Yelena (2003) "Öleñ çazıdağı toğazıqlar", *Xakas çiri*, 19 Aralık 2003, No: 196, 7.
- MAMIŞEVA-ÇANKOVA Nadejda (2003) "Tilbıs pistiñ payıbıs", *Xakas çiri*, 15 Mart 2003, No:41, 2.
- MEÇKOVSKAYA N. B. (2001). *Obşçee yazıkoznaniye - Struktura i Sotsial'naya Tipologiya Yazıkov*, Moskva: İzdatel'stvo "Filinta", İzdatel'stvo "Nauka".
- MOU "litsey" goroda Abakana. <http://licey.abakannet.ru/files/artym.html> (18.01.2007)
- MUSAYEV K. M. (1980). "V.İ. Lenin i razvitie tyurkskix yazıkov v SSSR", *Sovetskaya tyurkologiya*, No: 2, 3-13.
- NERBIŞEVA Svetlana (2003) "Pasxa çonnañ xomay nimespıs", *Xakas çiri*, Eylül 2003, No: 136, 2
- O yazıkax narodov RSFSR. Zakon. Prezident RSFSR.. 25 Oktyabra 1991 g. No:1807-I. Predprinimatel'skoye pravo.* http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_39766.html (15.01.2007)
- Portal gosudarstvennix zakupok Respubliki Xakasiya. İzveşçeniye No:13.* <http://pgz.rhlider.ru/trade/view/purchase/general.html?id=100163054> (15.01.2007)
- Regnum. V Abakane obsudili problemi soxraneniya xakasskogo yazıka.* <http://pda.regnum.ru/news/hakasia/428013>. 28.03.2005 .
- SAGALAKOVA F.A. (2004) "Tilge xayıǵ tıp la turzin!", *Xakas çiri*, 25 Şubat 2004, No: 32, 1.
- SAMRİNA Vera "O çyom duşa bolit", *Respublikanskaya gazeta "Xakasiya"*. <http://gov.khakasnet.ru/gazeta/archiv/060321-3.htm> (19.01.2007).

- SULTREKOV Anatoliy (2004) "Tañdağı küñge İzenerge kirek/ Yarına güvenmek gerek", *Xakas çiri*, 30 Mart 2004 No: 53, 3
- SUNÇUGAŞEVA Aleksandra, "Xoncix pespublikalarınñ "Inarxas" festival'ı pastağızın na Xakasiya'da irtti", *Xakas çiri*, 28 Ekim 2003, No:166, 1)
- TABAKOVA Natal'ya (2004a) "Gazeta polbaan polza, xaydi toğınarcıxpıs", *Xakas çiri*, 2 Mart 2004, No: 36-37, 7.
- TABAKOVA, Natal'ya (2004b) "Töreenneñ ala çooxtassa, kizı pos tılın undut polbas", 11 Mart 2004, No: 42, 7.
- TOGOÇAKOVA Valentina (2003) "Tılñ aarlırğa ügretkenner", *Xakas çiri*, 20 Aralık 2003, No: 197, 5
- TOLMAŞOVA N. (2004) "Pılzeñ pay polarziñ", *Xakas çiri*, 27 Mart 2004, No: 52, 3
- UGDIJEKOV Anatoliy (2003a) "2004 çılda 4000 tiraj!", *Xakas çiri*, 2 Eylül 2003, No: 134, 1;.
- UGDIJEKOV Anatoliy (2004b) "Prayzına alğıs!" *Xakas çiri*, 5 Şubat 2004, No: 20, 1
- UNESCO red book on endangered Languages: Northeast Asia http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html (15.01.2007).
- VGTRK.Dom radio. <http://www.vgtrk.com/vnews.html?sid=90&id=101> (19.01.2007))
- "Xakasskomu yazıku trebuyetcy gosudarstvennaya podderjka". *Nezavisimoye informatsionnoye agenstvo Xakasiya*.16.1.2007. <http://www.19rus.ru/newsinfo.asp?ID=561> (18.01.2007)